

УДК 378.015.31: [165.7421.72.61]

ГУМАНІТАРНІ ГРАНІ ГУМАНІЗАЦІЇ

І. Г. Герасимова
orcid.org/0000-0001-7000-7652

О. В. Зінько
orcid.org/0000-0002-9470-5583

Стаття присвячена проблемі гуманізації професійної підготовки майбутніх педагогів. Означена праця набуває особливої актуальності у зв'язку з процесом реформування освіти в цілому, прийняттям концепції «Нова українська школа», яка має втілити новий Державний стандарт початкової загальної освіти. З'ясовано, що суттєвою перешкодою на шляху змін в освіті є функціонування авторитарної педагогіки, традиції якої можна подолати завдяки гуманізації професійної підготовки майбутніх педагогів. Узагальнено існуючі підходи та досвід гуманізації освітнього процесу у навчальних закладах.

Ключові слова: професійна підготовка педагогів, гуманізм, гуманізація освіти, гуманізація професійної підготовки фахівців.

HUMANITARIAN PLANES OF HUMANIZATION

I. G. Gerasimova, O. V. Zinko

Article is dedicated to the problem of humanization of professional training future pedagogues. It gets specially actual in connection to the process of reformation of educational system in general and also accepting concept of «New Ukrainian school» that should implement new Government standard for primary public education.

Considered necessity of creating attracting environment for development of personality, securing its self actualization with absolute respect for the person. It was emphasized that the precondition of humanization of social life is the enlisted of moral values as an active public position. Emphasize conditions of implementation humanization principle in education process high education institutions, strategies and approaches to humanization of education. It was found out that the process of humanization of education has a philosophical, psychological and purely pedagogical components. Generalized experience of humanization of professional training that can be used in process of training professionals of different specializations. It was shown the considerable potential of a constructive approach to the formation of knowledge, a museum pedagogy, a connection of technical sciences with the development of culture in the process of humanization of the professional training of future

specialists, the use of potential of the organization of educational process. With this purpose a special «cultural» environment is created, realize an appeal to the highest achievements in the field of culture, philosophical, historical and so on excursus is carried out.

Key words: professional training of teachers, humanism, humanization of education, humanization of professional training of specialists.

Втілення нового Державного стандарту початкової загальної освіти розпочато з вересня 2017 року і має на меті забезпечення реалізації концепції «Нова українська школа». Цілком логічним є те, що кардинальні зміни, які мають відбутися в системі освіти, розпочинаються з початкової школи і передбачають гуманізацію навчання, створення психологічно комфортного середовища, що має сприяти творчій реалізації дітей. Поетапна реалізація концепції, що розрахована на десять років, актуалізує проблему підготовки нової генерації педагогічних кадрів, здатних здійснювати як дошкільну підготовку, так і підготовку дітей старшого шкільного віку.

Гуманізація освіти є одним з важливих принципів реалізації державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття»), Закону України «Про освіту». Вирішення означеної проблеми зумовлює необхідність втілення принципу гуманізації в освітню підготовку майбутніх педагогів, зміни їхнього світосприйняття, підвищення беззаперечної цінності самої особистості, її гідності. Проблема гуманізації освіти привертає увагу як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, які у своїх працях розглядають різні її аспекти. До їх числа належать: Г. Балл, І. Бех, Р. Беланова, С. Гончаренко, І. Зязюн, П. Кононенко, О. Пехота, В. Рибалко, М. Романенко, О. Романовський, В. Семиченко, Є. Шиянов та ін.

Основу гуманізації освіти становить створення сприятливих умов для розвитку особистості, забезпечення її самореалізації з безумовною повагою до людини. Така позиція сприяє гуманізації соціально-економічного розвитку країни, що ґрунтується на загальнолюдських цінностях. Саме залучення до моральних цінностей кожного, активна громадянська позиція людини є передумовою гуманізації суспільства в цілому. А відповідна організація навчально-виховного процесу у вищому закладі освіти має сприяти і забезпечувати означене.

Втілення принципу гуманізації у навчально-виховний процес ЗВО передбачає:

- перегляд і переоцінку всіх його компонентів, зумовлює організацію першочергового розвитку особистості як суб'єкта творчої діяльності;
- особливі рівноправні відносини між учасниками педагогічного процесу, довіру до того, хто навчається, прийняття його особистісних цілей, запитів та інтересів;
- створення максимально сприятливих умов для розвитку і розкриття здібностей та обдарувань;
- переорієнтацію всіх видів навчальної діяльності і виховання;
- оновлення змісту освітніх програм в аспекті посилення знання про людину, її цінність;
- застосування особистісно-діяльнісного підходу до освіти;
- використання ощадних педагогічних технологій з акцентом на почуття власної гідності;
- створення сприятливих психологічних умов навчання.

На підставі наукових праць вчених [4; 6] можна виділити різні стратегії, підходи до гуманізації освіти:

1. Інформаційний підхід, що складається з передачі ідей гуманізації через гуманітарні знання за рахунок збільшення годин на їх вивчення. Акцент при цьому робиться на гуманітарні курси, що ототожнюються з метою гуманізації освіти, сприяють саморозвитку, розвитку морального та творчого потенціалу особистості.

2. Спроба охопити гуманізацією негуманітарні дисципліни у ЗВО різних профілів. Ця ідея базується на гуманітарній функції історико-наукового матеріалу.

3. Спрямування на розвивальну функцію освіти, на інтелектуальний розвиток того, хто навчається. Передбачає здатність до інтелектуального саморозвитку, що може забезпечити більшу професійну мобільність з необхідністю оволодіння комп'ютерною технікою, технічними нововведеннями.

4. Формування відносин співробітництва між усіма учасниками педагогічного процесу; виховання в учасників педагогічного процесу морально-емоційної культури взаємовідносин.

5. Формування емоційно-ціннісного досвіду розуміння людини.

6. Створення матеріально-технічних умов для нормального функціонування педагогічного процесу, що виховує гуманну особистість: щирю, людяну, доброзичливу, милосердну, із розвинутим почуттям власної гідності й поваги до гідності інших людей.

7. Особистісно-розвивальний, що здійснюється на таких засадах:

□ створення у ЗВО сприятливих, демократичних умов реалізації свободи та прав особистості для її розвитку;

□ усвідомлення та прийняття всіма суб'єктами науково-педагогічного процесу у ЗВО ієрархізованої системи цінностей у розвитку фахівця з вищою освітою. Це передбачає єдність засвоєння знань та умінь, з одного боку, а з іншого – розвиток професійних якостей майбутнього фахівця;

□ урахування індивідуальних особливостей студентів, починаючи від відбору абітурієнтів і до розподілу випускників ЗВО. Цей принцип співвідноситься з принципом повноти і неперервності розвитку особистості;

□ системно-стильовий підхід до реалізації ОРВО, який передбачає, що саме засвоєння нових знань та умінь має включати варіювання та вільний вибір таких параметрів навчальної діяльності та моделі професійної діяльності, які б сприяли розвитку індивідуальності кожного студента;

□ саморозвиток особистості, який виражається в її активності та спрямованості на самовдосконалення особистості. При цьому передбачається врахування вікових та соціально-психологічних особливостей студентів;

□ наявність постійного зворотного зв'язку, адже важливою умовою саморозвитку є регулярна діагностика та самодіагностика студентів, створення умов психологічної підтримки студентів, організація функціонування у ЗВО психологічної служби з метою надання консультативної допомоги.

Як бачимо, процес гуманізації освіти має філософську, психологічну і суто педагогічну складові. Сьогодні існує певний досвід гуманізації освітнього процесу, проте він більшою мірою стосується навчальних закладів технічного спрямування. Разом із тим, цей довід може бути використаний і під час підготовки фахівців різного напрямку.

Зокрема, в Уфимському нафтовому технічному університеті головним у контексті гуманізації освіти визначається конструктивний підхід до формування знань. Навчально-освітній процес тут будується на основі принципу: «завдання – розв'язок». При цьому студент з об'єкта перетворюється на суб'єкта освіти. Тому важливе місце у навчально-освітньому процесі займає самостійна робота, що здійснюється переважно на основі індивідуальних планів. Такий підхід активізує творчу активність тих, хто навчається, формує у них навички використання набутих знань як інструменту самостійного розв'язання наукових та інженерно-технічних проблем [7].

Цікавий досвід реалізації завдання гуманізації освіти існує і в Україні, зокрема у Вінницькому державному технічному університеті, де процес гуманізації охоплює всі види та форми відносин, що складаються у ЗВО. Завдяки цьому процесу стимулюється творча активність особистості, її саморозвиток. Умовою реалізації цього завдання є створення (у межах культурологічного центру) культурно-художнього середовища, що сприяє розв'язанню завдання гуманізації освіти. Створення культурологічного центру є своєрідною міні-моделлю культури зі своєю духовною атмосферою, художніми музеями і традиційними святами. В таких умовах природною стає орієнтація викладання гуманітарних дисциплін на внутрішню перебудову особистості, а саме:

- розвиток інтуїції, фантазії, творчих уявлень;
- гармонізацію раціональних і емоціональних форм пізнання;
- формування моральних пріоритетів.

Створений у ВДТУ центр культурології та виховання студентів, у межах якого створюється культурно-художнє середовище, має статус деканату і містить ряд підрозділів, серед яких кафедра, клуб ВДТУ, зал періодики, спеціалізовані навчально-методичні лабораторії. До їх складу входять: художній музей «Сучасний подільський живопис», меморіальний музей Ф.Коновалюка, «Експозиційний зал», кабінет українознавства тощо [2].

Завдяки музейній педагогіці забезпечується розвиток творчого мислення, формування загальнолюдських цінностей, світогляду, високого рівня культури праці та спілкування, нарощування мобільності в суспільному просторі, позаяк музейна педагогіка має неабиякий комунікативний потенціал, що ґрунтується на інформативності, аттрактивності та експресивності. А можливість висловити власні думки з приводу мистецької діяльності того чи іншого художника спонукає студентів не тільки до роздумів, але й до поетичної творчості [5].

У контексті гуманізації здійснюється підготовка фахівців у Харківському політехнічному університеті. Автори відповідної концепції підкреслюють, що її поява була зумовлена необхідністю нової ідеології, яка б становила ціннісний і моральний фундамент професійної діяльності інженерів. Для цього необхідно поєднати професійне навчання майбутнього інженера з вихованням його як діяльної гуманної особистості. З цією метою використовуються два методи гуманізації освіти.

По-перше – це універсальний еволюціонізм та синергетика.

По-друге, культура та конкретні методи розкриття духовного змісту природничо-наукового знання.

При цьому має бути продемонстровано зв'язок технічних наук із загальною культурою людства.

Реалізації завдання гуманізації освіти сприяють:

- створення «культурного середовища»;
- звернення до найвищих досягнень у галузі знань, науки, техніки, життя;
- філософське узагальнення матеріалу, що викладається, з метою виявлення загального взаємозв'язку різних явищ;
- історичний еккурс;
- вихід на художню культуру, поезію, літературу, музику [7].

Експериментальна робота щодо гуманізації освіти у контексті організації навчального процесу проводилась у Бауманському університеті в Москві. Під час складання розкладу занять враховувалося, по-перше, що активність сприйняття у людини найбільш висока до 12 години дня, відповідно, найбільш складні дисципліни ставилися у розклад з урахуванням цього. По-друге, при у формуванні розкладу враховувалась необхідність переключення з однієї дисципліни на іншу, не суміжну, не близьку. І по-третє, враховувалась творчо-активізуюча роль сміху для сприйняття студентами навчального матеріалу, що подається в лекційному курсі. Для цього навчальний день розпочинався з десятихвилинного показу мультфільмів, тому що перші десять хвилин першої лекційної пари є малоефективними для сприйняття інформації лектора. Виявляється, що у контексті гуманізації освітнього процесу необхідно врахувати і те, що традиційна «перекличка» студентів не налаштовує їх на сприйняття навчального матеріалу, тому перевірку присутності вихованців варто проводити в кінці лекції або використовувати інформацію старости. А врахування тривалості активного сприйняття навчального матеріалу – в середньому п'ятнадцять хвилин, зумовлює необхідність переключення уваги, потребує уваги викладача [11]. Тобто в організації навчання необхідно спиратися на психологічні особливості людини, враховувати їх для оптимізації навчально-виховного процесу.

Велике значення для усвідомлення суспільством необхідності гуманізації освітньої підготовки відіграло відкриття Р.Спері про функціональну відмінність двох півкуль головного мозку. Тривалий час вважалося, що їхня діяльність майже ідентична. Однак з'ясувалося, що кожна з півкуль має свою специфіку і особливі функціональні характеристики, це принесло авторові Нобелівську премію. Було усвідомлено, що мозок здатний розкривати свої потенційні можливості лише за умов функціональної взаємодії обох півкуль. Після відкриття стало зрозуміло, що у процесі навчання необхідно розвивати можливості кожної півкулі.

Значною мірою підтвердженням зазначеного є результати «Новосибірського експерименту», що відбувся у 60-х роках ХХ ст. Відгукнувшись на модні суперечки про «фізиків» і «ліриків», учені Новосибірська на чолі з академіком А.Леоновим, відібравши найбільш талановиту молодь, наділену яскравими здібностями до математики й фізики, склали для однієї з двох груп спеціальну програму, де були тільки природничі наукові дисципліни. У іншій групі запропонували гуманітарні дисципліни. Виявилось, що друга група в галузі точних наук досягла значно кращих результатів, ніж перша. Такий ефект пояснюється дослідженнями психологів, які дійшли висновку, що іноземна мова, література, історія завдяки емоційному чиннику, активно сприяють, розвитку пам'яті, асоціативного, логічного мислення, необхідних у процесі наукового пізнання, де домінують так звані точні науки [11].

Необхідність активізації емоційної сфери, моральності сучасного фахівця, як складової процесу гуманізації професійного підготовки, стає очевидною і внаслідок впливу на сучасну людину ЗМІ.

Науковці [9] відзначають такі аспекти цієї проблеми:

- шляхом навіювання, ЗМІ сприяють закріпленню у людини трафаретних реакцій та оцінок, що призводить до нівелювання особистості;
- через пізнання великої кількості інформації виникає суперечність між її сприйняттям і відповідальністю на рівні особистісного сприйняття, що призводить до індиферентності, байдужості як захисної реакції від втрати моральної енергії;
- зв'язок людей на рівні знань призводить до ізоляції на рівні особистісного спілкування, втрата його безпосередньої наочності та інтимності;
- втрата моральності, яка має в основі чуйність, що виявляється у вчинках. Обмеженість можливості відповісти вчинком призводить до виникнення особливого типу моральності, головний зміст якої – схвильованість, здригання, обурення, що не поєднуються з дією;
- виникнення залежності від посередників передачі інформації внаслідок висловлення різних точок зору щодо одних і тих самих подій, що викликають й різні реакції на повідомлення.

Внаслідок впливу сучасної культури на емоційний світ людини спостерігається, на перший погляд, два протилежних, але по суті взаємопов'язаних процеси – підвищення емоційної збудженості та

розповсюдження апатії. Явище, коли емоційний стан людини досягає полюсів, втрачається контроль над емоціями, а помірно їх виявлення дедалі частіше змінюється на крайнощі – це наслідок наявного неблагополуччя в емоційній сфері. Результатом такого стану емоційної сфери є зростання напруги у стосунках між людьми [3].

Науковці [1] вказують на дезінтеграцію емоційного життя сучасної людини, що зумовлена двома причинами: 1) певна невідповідність нормам поведінки природних основ афективного життя під впливом напружених умов та ситуацій, у які включені екстремальні, емоційні, стресові та ін.; 2) недостатній рівень сформованості вищих соціальних емоцій через однобічне, іноді суто раціональне виховання сучасної людини. Ця суперечність найчастіше проявляється у різноманітних стресових ситуаціях, недостатній продуктивності напруженої діяльності, «афектах неадекватності» та відповідних формах поведінки – розгубленості, впертості, негативізму, дратівливості, загальмованості тощо.

Розглянуте свідчить про нагальну необхідність використання потенціалу гуманітарного знання у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців, педагогічного спрямування зокрема. Щораз більшої актуальності набуває об'єднання гармонійного співіснування і взаємодоповнення культури природничих наук і гуманітарної культури з метою гуманізації суспільного буття, гуманізації освіти.

Гуманітарність характеризує, перш за все, стиль, цілі осмисленого життя та утворюючої діяльності людини, налаштування на саморозвиток творчих і соціальних людських якостей. Поняття «гуманітарність» означає філософську доктрину цілеспрямованого впливу на людину, щоб розкрити і розвинути у неї фізичні і духовні якості. Вона вказує на унікальну здатність, можливість і націленість людини на постійний саморозвиток і самовдосконалення [8].

Своєю чергою поняття «гуманітарний» розглядається науковцями [8; 10], у двох аспектах: перший – це те, що відноситься до суспільства, другий – до освіти. Відповідно, у межах першого розглядається те, що стосується людського суспільства, людини, її культури. А щодо освіти – він закріплений за комплексом наук, що мають своїм предметом ті чи інші прояви людської духовності, людського духу, суб'єктивність й унікальність людського життя, а саме філософію, етику, естетику, релігієзнавство, історію тощо.

Відзначаючи безумовний зв'язок гуманізації і гуманітаризації, маємо зауважити те, що процес гуманітаризації освіти стосується змісту освітньої підготовки, полягає в гуманітарному забезпеченні освітніх систем, суб'єктивізації наукового знання, а це є передумовою гуманістично орієнтованої професійної діяльності, особистісної зрілості, формування цілісної картини світу – світу культури, світу людини. Гуманітаризація освіти спрямовується на олюднення знання, формування гуманітарного і системного мислення, проникнення гуманітарної культури у зміст всієї професійної підготовки, завдяки психолого-педагогічному механізму втілення гуманістичних ідей у педагогічну практику. Цей процес повинен спрямовувати особистість на подолання одномірності, партикулярності, що задається професійною спеціалізацією, сприяти формуванню у людини особливої форми ставлення до себе, навколишнього світу і власної діяльності, формування Людини в людині, утвердження, інституалізацію гуманістичних поглядів за допомогою гуманітарних наук, мистецтв та інших заходів. Процес гуманітаризації є найважливішим механізмом гуманізації життя суспільства, переорієнтації на людину, подолання бездуховності й формалізму.

Таким чином, процес гуманізації професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема педагогічного спрямування, має ґрунтуватися на потужному потенціалі гуманітарного знання, перенесення акцентів із засвоєння знань на формування світогляду, моральності, духовності підвищенні статусу гуманітарних дисциплін на оновлення їх змісту заради творчої самореалізації та самовираження майбутніх фахівців.

Література

1. Аболин Л.М. Психологические механизмы эмоциональной устойчивости человека / Л.М.Аболин – Казань: Изд.-во ун.-та, 1987. – 216 с.
2. Буяльська Т.Б. Гуманітарна підготовка магістрів в дзеркалі проблем вищої школи / Т.Б.Буяльська // Вісник Вінницького політехнічного інституту, 1995. – № 2. – С.24-26.
3. Головаха Е.И. Психология человеческого взаимопонимания / Е.И.Головаха, Н.В.Панина. – Киев: Политиздат Украины, 1989. – 187 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко – К.: Либідь, 1997. – 376с.
5. Зінько О.В. Мистецтво як засіб творення особистості студента при вивченні культурознавчих дисциплін у вищих навчальних закладах / О.В.Зінько, І.Г.Герасимова // Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції «Знання. Освіта. Освіченість». – Вінниця, ВНТУ, 2016. – С.72-75.

6. Коссов Б.Б. Обобщенность содержания высшего образования как фактор его развития / Б.Б.Коссов // Вопросы психологи, 1995. – No 2 – С.9-19.
7. Костенко Ю.Т. Алгебра и гармония в техническом вузе / Ю.Т. Костенко, Л.И.Богомолов, Л.И.Даниленко // Человек, 1996. – No 4. – С.88-96.
8. Кумкин А.Н. Гуманизация и гуманитаризация современного высшего технического образования / А.Н. Кумкин // Вісн. Севастопол. нац. техн. ун-ту. Серія : Філософія : зб. наук. пр. – 2013. – Вип. 141.– С. 71–75.
9. Рубенис А.А. Техника и нравственность / А.А.Рубенис// Этическая мысль. Научно-публицистические чтения. / Общ. ред. А.А. Гусейнова. 1991. – М.: Республика, 1992. – 446 с.
10. Сінько Ю.І. Гуманізація і гуманітаризація математичної освіти та роль математичної логіки в цих процесах / Ю. І. Сінько // Інформ. технології в освіті. – 2011. – Вип. 10. – С. 122–127.
11. Філат Т. Гуманізація та гуманітаризація як два аспекти вдосконалення системи освіти у вищих навчальних закладах / Т.Філат. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eadnurt.diit.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/.pdf>.

References

1. Abolin L.M. Psikhologicheskiye mekhanizmy emotsionalnoy ustoychivosti cheloveka / L.M.Abolin – Kazan: Izd.-vo un.-ta.1987. – 216 s.
2. Buialska T.B. Humanitarna pidhotovka mahistriv v dzerkali problem vyshchoi shkoly / T.B.Buialska // Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu, 1995. – No 2. – S.24-26.
3. Golovakha E.I. Psikhologiya chelovecheskogo vzaimoponimaniya / E.I.Golovakha. . N.V.Panina. – Kiyev: Politizdat Ukrainy. 1989. – 187 s.
4. Honcharenko S. Ukrainyskiy pedahohichnyi slovnyk / S. Honcharenko – K.: Lybid, 1997. – 376s.
5. Zinko O.V. Mystetstvo yak zasib tvorennia osobystosti studenta pry vyvchenni kulturoznavchykh dystsyplin u vyshchykh navchalnykh zakladakh / O.V.Zinko, I.H.Herasymova // Zbirnyk materialiv III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Znannia. Osvita. Osvichenist». – Vinnytsia, VNTU, 2016. – S.72-75.
6. Kossov B.B. Obobshchennost soderzhaniya vysshego obrazovaniya kak faktor ego razvitiya / B.B.Kossov // Voprosy psikhologii. 1995. – No 2 – S.9-19.
7. Kostenko Yu.T. Algebra i garmoniya v tekhnicheskome vuze / Yu.T. Kostenko. L.I.Bogomolov. L.I.Danilenko // Chelovek. 1996. – No 4. – S.88-96.
8. Kumkin A.N. Gumanizatsiya i gumanitarizatsiya sovremennogo vysshego tekhnicheskogo obrazovaniya / A.N. Kumkin // Visn. Sevastopol. nats. tekhn. un-tu. Seriya : Filosofiya : zb. nauk. pr. – 2013. – Vip. 141.– S. 71–75.
9. Rubenis A.A. Tekhnika i nravstvinnost / A.A.Rubenis// Eticheskaya mysl. Nauchno-publitsisticheskiye chteniya. / Obshch. red. A.A. Guseynova. 1991. – M.: Respublika. 1992. – 446 s.
10. Sinko Yu.I. Humanizatsiia i humanitaryzatsiia matematychnoi osvity ta rol matematychnoi lohiky v tsykh protsesakh / Yu.I. Sinko // Inform. tekhnolohii v osviti. – 2011. – Vyp. 10. – S. 122–127.
11. Filat T. Humanizatsiia ta humanitaryzatsiia yak dva aspekty vdoskonalennia systemy osvity u vyshchykh navchalnykh zakladakh / T.Filat. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://eadnurt.diit.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/.pdf>.